

L'ARQUITECTURA DE L'AIGUA, L'ILLA DE LES BUGADERES

El Grup d'Arquitectes d'Horta-Guinardó ens trobem cada segon dimecres de mes per compartir i debatre els reptes dels nostres barris. Per a la Festa d'Arquitectura d'aquest any 2022 vam considerar que volíem dedicar-la a recuperar el patrimoni de l'arquitectura de l'aigua que hi ha al nostre Districte, amb l'Illa de les Bugaderes com a protagonista. Aquest patrimoni, més intangible, també té gran valor per comprendre la història de la nostra ciutat.

Coneixes l'Illa Bugaderes?

L'àmbit conegut popularment com **l'Illa de les Bugaderes** pertany a una part de la Ciutat de Barcelona i en particular a la Vila d'Horta. L'Horta actual era, fins a 1904, el municipi independent de Sant Joan d'Horta, a uns sis quilòmetres de la Barcelona antiga i situada a la vall compresa entre el vessant barceloní de la serra de Collserola i el Turó de la Peira, d'un costat, i els de la Rovira, el Carmel i la Creueta del Coll, de l'altre.

Aquell municipi era més extens que el territori actual. Arribava fins a Vallcarca, i es tocava amb Sant Gervasi de Cassoles (també municipi independent) i amb Cerdanyola del Vallès per l'altre costat. I tot el territori dels actuals barris de Sant Genís dels Agudells, Montbau, la Vall d'Hebron i gran part del Carmel. L'origen del municipi era la parròquia de Sant Joan d'Horta, que inicialment era sufragània de Sant Genís dels Agudells, però que al començament del segle XIII es va constituir en parròquia autònoma.

Horta ha estat sempre rica en aigua, i per això era un nucli rural ja des de l'època romana. El cultiu de la terra ha estat l'activitat principal, i d'aquí ve la gran proliferació de masies, més de cinquanta, moltes ja desaparegudes.

Horta també ha estat lloc d'estiueig per a la gent de Barcelona. A més, moltes masies i cases de pagès es van transformar en cases senyoriales, algunes de categoria i dimensions considerables, com els jardins i el **palau del marquès d'Alfarràs** (Laberint), la **Granja Vella** (Seminari de Martí-Codolar) o **Ca Gallart** (el Palau dels Heures).

Illa de les Bugaderes. Joaquim Borràs

El fet de comptar amb una gran abundància d'aigua propicia que s'hi desenvolupin indústries com les fàbriques d'adobat de pells, la més gran i important va ser **Ca Fontaner**, i tots els oficis ja desapareguts relacionats amb l'adobat de la pell: blanquers, assaonadors, adobers, pellaires, etcètera. També cal destacar molts oficis relacionats amb l'aigua, com a aiguaders, la indústria casolana de la bugaderia, la fàbrica de midó de la família Oliver (la torre d'aigua del carrer Cartellà era seva), teuleries o fàbriques de maons.

Com s'estructuraven les cases de les bugaderes?

Les edificacions són modestes però compleixen perfectament les necessitats per a les que devien utilitzar-se: habitatge per a una família amb unes construccions complementàries, com a pous i safarejos basats en l'activitat econòmica que s'hi realitzava, i amb elements complementaris de vegetació com a horts i arbres, i en particular els llimoners ja que el suc de les llimones s'utilitzava com a antisèptic per a les dolgudes mans de les bugaderes.

Per a l'assecat de la roba i els elements de vegetació arbres, se situen en la part sud de la parcel·la i se separen de l'habitatge i hort, situats a dalt, mitjançant un carreró, de manera que l'activitat del rentat no interfereix amb la resta de la vida familiar.

Casa tradicional d'una bugadera situada a l'illa de les Bugaderes a Horta.
Joaquim Borràs

Abans de les rentadores qui rentava la roba a Barcelona?

La roba de la burgesia de la ciutat la rentaven les dones de classe obrera, que residien en aquesta part agrària, així ajudaven als seus marits que treballaven a les fàbriques i tallers de la ciutat. Hi havia **safarejos públics i privats**, que donaven molta feina als barris alts de la ciutat, La Clota, Montbau i Horta, sobretot.

Amb el temps, també es va netejar amb aigua calenta, es bullia en grans calderes, primer de llenya del barri i després a gas. Horta, durant molts anys, no tenia transport públic, així i tot, les bugaderes baixaven amb carro al Pla a buscar la roba, i després la hi tornaven neta.

Va haver-hi fins a 80 empreses. El prestigi de les d'Horta, els hi va donar un truc en rentar la roba: la **cenra per a blanquejar-la**. L'aigua del pou s'escalfava en forns i es llençava bullint a la roba. Una vegada neta, damunt de la roba tendida i seca, es cobria amb una capa de cenra.

El dilluns era el dia de la recollida en el Pla i el dissabte era el dia en què se la tornava, blanca i immaculada. Els dijous i els divendres, Horta era un gran llençol blanc, tendit al sol. L'expressió popular que utilitzem a Barcelona de 'Fer dissabte' ve d'aquí. És el dia que s'ordenava la roba neta recentment portada i s'acompanyava amb la neteja íntegra de la casa. En acabar, s'emportaven la roba bruta.

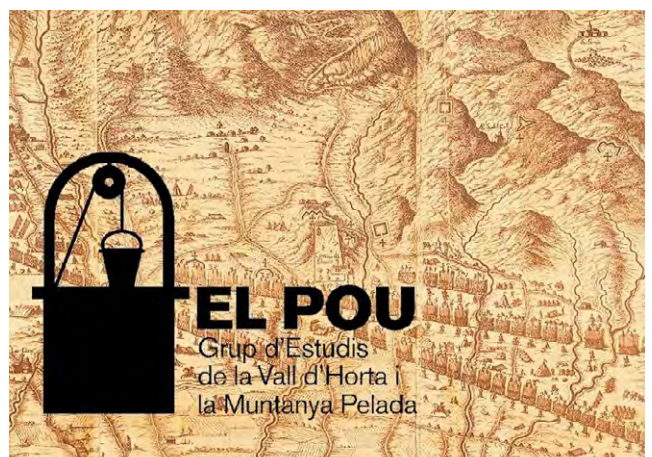
Bugaderes d'Horta. Autor desconegut / memoriadelsbarris.blogspot.com

Existeix en el barri, La Plaça de les Bugaderes d'Horta, on es reunien moltes dones i es distribuïen el treball. Actualment és un aparcament de cotxes que mereixeria ser millorat com un espai públic de gran valor.

Coneixes el Grup d'Estudis El Pou?

Mirar el futur, però partint i reivindicant les arrels i el patrimoni històric, és la proposta del **grup d'estudi de la Vall d'Horta i la muntanya Pelada El Pou**. Fa anys actuen en el Districte Horta-Guinardó amb l'objectiu de divulgar, difondre i defensar tot el referent a la història i el patrimoni del barri. Impulsen nombroses activitats, entre les quals destaquen la recerca sobre el territori, la publicació de la **revista EL POU**, exposicions, caminades pels nostres barris, xerrades de contingut històric, les trobades dels dimecres d'EL POU i col·laboracions amb diverses entitats.

Igualment, han aportat en el debat sobre els usos de les zones destinades a equipaments, fent palesa la necessitat del barri de gaudir d'un centre d'interpretació que divulgui la història d'Horta.

elpougrupdestudis.blogspot.com

Quins usos podrien tenir les cases conservades?

L'espai de l'illa de Les Bugaderes és a l'àrea de La Font d'en Fargues que dona al Nord amb Horta, al sud amb Guinardó i a l'oest amb El Carmel. L'any 2010 una **modificació del Pla General de l'Ajuntament de Barcelona** l'incorpora, al planejament de la ciutat al Carmel, aprovant-se la Modificació del PG del Carmel i entorns.

Es contemplen zones que amb la qualificació 18c subjectes a possibles desenvolupaments urbans futurs com és el cas de la zona situada al costat de la Baixada de Can Mateu on s'està construint un conjunt d'habitatges. En la zona verda del costat s'ha treballat per transmetre els valors d'aquest patrimoni fràgil de l'aigua de les bugaderes i s'han conservat dos dels quatre habitatges com a zona destinada a equipaments. Es treballa en la possibilitat d'albergar un centre d'interpretació didàctic que divulgui la història i promogui l'interès per recuperar la memòria d'aquest lloc, alhora que estigui obert al veïnat, a les escoles i a qualsevol altra centre de formació.

Una de les cases conservades. Joaquim Borràs.

Què vol dir que un edifici o un conjunt sigui considerat patrimoni de la ciutat?

En primer lloc cal reconèixer-ho i donar-li valor. A la vegada, l'Ajuntament realitza tot un procés que fa que l'edifici o conjunt formi part del **Catàleg de béns protegits de la Ciutat**, que es cuida de preservar-lo.

De la mateixa manera, l'any 1977, l'**Arxiu Històric d'Urbanisme, Arquitectura i Disseny** del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears va realitzar un Inventari de protecció del patrimoni cultural europeu. En les fitxes d'aquest inventari es reflecteixen totes les construccions existents en l'àmbit que hem analitzat en el present document.

bcn.cathorta-guinardorutes

Quin és el repte de Barcelona amb el patrimoni intangible de l'aigua?

Les Illes de les Bugaderes eren construccions menors que van servir perquè les dones poguessin realitzar un treball remunerat complementari per a les economies familiars. Tanta roba i tan poc sabó és una dita popular, herència de les bugaderes que en aquest cas utilitzem per insistir que és fonamental considerar que el patrimoni de la Ciutat no el constitueixen només els edificis de la gran arquitectura i estils, sinó que també unes humils estructures amb una **forta base històrica, social i humana** es poden conservar perquè perdurin i siguin entesos com la part important del desenvolupament de la Ciutat que van ser, i alhora ens ajudin a recuperar el patrimoni immaterial i intangible de la ciutat, del qual n'és un bon exemple el rastre de l'aigua, tan present a Horta.

L'Arquitectura de l'aigua és un patrimoni molt fràgil però a la vegada transcendent per poder comprendre el creixement de població de la nostra ciutat. Us convidem a gaudir del cicle de visites que els grups d'arquitectes de proximitat del COAC han realitzat i així poder conèixer, valorar i respectar un patrimoni ben desconegut.

Traces de l'Aqüeducte Romà de Barcelona. Visita Cicle de l'Aigua a la Trobada de Proximitat dels arquitectes de Ciutat Vella.

L'ARQUITECTURA DE L'AIGUA, L'ILLA DE LES BUGADERES

**Dissabte 14 de maig
de 16 a 19 h.**

Illa Bugaderes, carrer Baixada
de Can Mateu - Gratuït

Activitats:

- 16 h. Benvinguda COAC Barcelona
- 16-19 h. Taller de dibuix arquitectònic: Vine a dibuixar amb aigua (Urban Sketchers Bcn)
- 17-18 h.
Exposició propostes Illa Bugaderes (SAFA Horta)
- 18-19 h. Exposició Cicle de l'Aigua (COAC Barcelona)

Organitza:

COAC BARCELONA

Entitats col·laboradores:

Grup d'Arquitectes d'Horta-Guinardó COAC, La Salle Horta, Urban Sketchers Barcelona, Grup d'Estudis El Pou, SAFA Horta

Entitats convocants:

